

Socialni načrt

Slovenskih delavskih stanov

Kapitalizem

1. Kapitalizem imenujemo sedanji gospodar-ski nered, po katerem denar gospoduje nad delom in človekom, ki dela. Omogočila ga je napačna svoboda, ki je odtrgala posameznika od skupnega namena in postavila človeka proti človeku v boj na življenje in smrt. V tem boju mora podlegati slabejši in poštenejši, močnejši in hudobnejši pa zmagovati.
2. Vsled tega po tem neredu nujno propadajo nižji, delavski stanovi: kmetje, mali obrtniki in delavci, ki s svojim delom ohranjajo družbi in vstvarjajo premoženje.
3. Zato izjavljamo, da je naš socialni boj naperjen v prvi vrsti proti kapitalizmu, da nas je dolžna država pri tem podpirati in zahtevamo:
 - a) Kovanje in izdelovanje denarja in vrednostnih papirjev pripada javni družbi in ne zasebnikom ali zasebnim družbam.
 - b) Nastaviti se mora najvišja obrestna mera, ki velja za posameznike in družbe, in uvesti se morajo stroge denarne in telesne kazni proti oderuštvi.
 - c) Prometna sredstva: železnice in paroplovna podjetja se morajo odkupiti od zasebnih družb; upravljati jih mora država ali drugi avtonomni javni zastopi. Tudi vse zasebne zavarovalnice za življenje, proti nezgodam, proti toči, ognju i.t.d., za živino naj se prepovedo in se dovolijo samo take, kij jih upravljajo avtonomni javni zastopi: država, dežele, zakonite zadruge. Železniške vozne cene naj se primerno uredi delavskim stanovom v korist; odpravijo naj se tako zvane diferencialne pogodbe in refakcije. Carina naj se osnuje tako, da bo pred vsem branila kmeta in malega obrtnika.
 - d) Delniške družbe, katerih delnice se ne glase na lastnikovo ime, se morajo popolnoma prepovedati; za druge pa se morajo uveljaviti točnejša zakonita določila, da se obvaruje družba kriz v proizvodnji in denarnih polomov.
 - e) Strogo se morajo prepovedati diferencialna igra in t.zv. termino kupčije na borzi.
 - f) Premakljiv kapital naj se v obče mnogo bolj obdavči, nego doslej. Skuša naj se dobiti natančen pregled prometa denarne trgovine kapitalističnih mogotcev in nastavi naj se jim stopnjujoč davek do 9/10 njihovih čistih dohodkov.
 - g) Zahtevamo svobodo društev in shodov, in da se popolnoma varuje pravica združevanja.
 - h) Zahtevamo, da se odpravi časniški kolek, ki obtežuje razvoj poštenega in domoljubnega časopisja, da se ne zabranjuje raznašanje in prodajanje knjig in časopisov, torej tiskovno svobodo v pravem pomenu, in zato tudi zakonito varstvo proti priobčevanju napačnih poročil, proti napadom vere in npravnosti, družine in osebne časti; končno stroga pravila proti vsaki, kakršnikoli skvarjenosti.
 - i) Zahtevamo, da imajo vsi moški državljani, ki imajo popolne državljanske pravice, od dovršenega 24. leta aktivno in od dovršenega 30. leta pasivno volilno pravico.
 - j) Zahtevamo, da se proglasi volilna pravica kot volilna dolžnost in da se sklenejo stro-

ge zakonske določbe v obliki zapora, če je kedo prestopi ali če se gode pri volitvah neredi.

- k) Občna volivna pravica naj se raztegne na vsa postavodajna zastopstva in občinske odbore.
- l) Zadružno življenje naj se razvija in pospešuje, da se doseže končni cilj naše preosnove v tem oziru, da bo namreč vse kreditno življenje in delovanje v rokah zakonitih avtonomnih zadrug in države.

S tem se bo tudi izpremenila državna finančna in davčna politika, ki sedaj vkljub ogromnim, često krivično razdejanim davkom dela dolgove in – jih ne plačuje, z neznosnimi obrestmi od teh dolgov pa služi velikemu kapitalu in s tem se tudi izpodbije dragi militarizem.

Kmečki stan

- 1. Kmečki stan je nujno potreben državi ne samo za proizvajanje živeža in vseh snovij za obrt, marveč tudi za varstvo reda in miru in za ohranjanje verskega in nravnega življenja.
- 2. Kapitalizem razjeda kmečki stan v njegovem jedru. Da se reši in zopet more izvrševati svoje važne dolžnosti, zahtevamo:
 - a) Zakonito se mora prepovedati zasebnikom nakopičevanje zemljišč v velika posestva.
 - b) Uvesti se morajo stali domovi s primernim pohištvom in potrebnim številom živine (fudus instructus). Ti domovi morajo biti toliki, da se na njih lahko živi jedna družina. Stalnost mora biti taka, da se ne smejo razkosavati in da se tudi ne smejo zadolževati za več nego za četrtno svoje vrednosti.
 - c) Stalni domovi morajo biti dedni. Zato se mora v tem smislu izpremeniti dose-danje dedno pravo, ki pospešuje razko-savanje zemljišč in s tem naraščanje pol-jedeljskega proletarijata. Za Kranjsko

deželo naj se čim preje ustanovi deželni zakon o stalnih domovih v smislu državnega zakona z dne 1. aprila l. 1889. drž. Zak. Št. 52.

- d) Če se vidi, da kedo slabo gospodari s svojim stalnim domom, se mora nastaviti namesto njega sekvester, ki se mora, če je mogoče, izbrati iz njegovih bližnjih sorodnikov.
- e) Pri prisilni ali prostovoljni predaji stalnih domov morajo imeti kupno predpravico bližnji sorodniki in za njimi kmečke zadruge.
- f) Kmečke zadruge se morajo zakonito uvesti in dati se jim mora potrebna samoupravna samostojnost. Njihovo delovanje obsegaj:
 - določevanje obsega stalnih domov;
 - nakupovanje posestev po prisilnih ali prostovoljnih dražbah; iz teh posestev naprav-lja zadruga stalne domove, ki jih proti go-tovemu plačilu ali proti večletni renti od-daja poštenim poljedelcem, ki nimajo last-nih stalnih domov;
 - skupno izboljševanje zemlje;
 - napravo skupnih skladišč, kjer se vspre-jemljejo in prodajajo pridelki zadrružni-kov, se nekaj takoj izplačujejo, nekaj pa potem, ko je prodana;
 - nakupovanje vseh zadrružnikom za kme-tijstvo potrebnih stvari: umetelnih gnojil, semen, strojev, živine itd.;
 - kreditne zavode, osnovane popolnoma po načelih krščanske vzajemnosti in požrtvo-valne ljubezni;
 - kreditni zavodi kmečkih zadrug morajo biti mej seboj organiziranim zvezani z okrajnimi in deželnimi zavodi in z državno poljedeljsko banko; ves kredit tičoč se pol-jedeljskega stanu morajo imeti v svoji upra-vi in nobeno zemljišče se ne sme obreme-niti drugodm nego pri teh zavodih;
 - ko se utrdijo zadruge, naj se od zemljišč ves davek plačuje v naturalijah pri njih; one naj ga potem odrajujejo državi;

- uvede naj se primeren red za posle in poljedeljske delavce, ki bo njim in samostojnim poljedelcem v korist;
 - ustanove naj se pri vsaki zadrugi zakonita razodišča
 - združno vodstvo opravlja za svoje zadrugnike vse posle, ki so po zakonu z dne 25. jul. 1871 drž.zak.št. 76 izročeni notarjem.
- g) Pri lastninski izspremembi posestev, katerih katastralna vrednost ne presega 2000 goldinarje, naj odpadejo pristojbine.
- h) Poljska zemlja in pašniki se ne smejo izpreminjati v gozdove. Občinski pašniki naj se ne parcelujejo, dokler se ne sklene zanje regulacijski zakon. – Občinsko posestvo naj se, kolikor je mogoče, množi.
- i) Da se razbremeni kmečki stan ogromnih zemljiških dolgov, naj se uvede zakoniti moratorij in z državno pomočjo in sodelovanjem zadrug naj se ti dolgovi polagoma amortizirajo.
- j) Določi naj se v zakonu, da se ne sme noben na zemljišče posojen dolg odpovedati, mareč le po zmerni amortizaciji vračati.
- k) Dokler ni zakonitih obveznih zadrug, naj podpira dežela in država svobodne kmečke zadruge in kreditne zavode po Raiffeisenovem načinu.
- b) Te zadruge morajo imeti tole delovanje:
- vodijo izpit vsposobljenosti pri tistih pomočnikih, ki hočejo postati mojstri in skrbе, da imajo dokaz vsposobljenosti vsi, ki žele kot mojstri pristopiti k zadrugi.
 - Nadzirajo razmerje mej pomočniki in mojstri; skrbе, da se pomočniki dobro izurijo v svoji stroki in nadzirajo delavske knjižice pomočnikov;
 - Sprejemajo vajence, ki se žele pri kakem mojstru izučiti; določajo pravila o vsprejemu, številu vajencev in njihovi vporabljenosti za druga dela, o poučni pogodbi in dōbi učenja in vodijo izpit vajencev, ko jo prestanejo;
 - Skrbе, da zadrugniki izdelujejo dobre in poštene izdelke; ustanavljajo strokovne šole in sonadzorujejo že obstoječe;
 - Skrbе za bolne vajence in pomočnike;
 - Pospešujejo versko in npravno vzgojo pri vajencih in učencih s primernimi društvi, kakoršna so n.pr. mojsterska, katoliška društva rokodelskih pomočnikov, katoliška mladeniška društva, katoliška delavska društva itd. Skrbе tudi v npravnem in gmotnem oziru za potujoče pomočnike in sploh podpirajo vse zavode, kjer se pospešuje verska, duševna in strokovna izobrazba zadrugnikov.
 - Skupno nabavljajo stroje in pomagajo, da tudi mali obrtniki morejo rabiti strojno moč; skupno kupujejo surovo blago; napravljajo skupna skladišča in prodajalnice in skrbе za obrtnikom potrebne kreditne zavode, osnovane po načelu vzajemnosti;
 - Jeden glavnih ciljev teh zadrug je dovesti mali obrt tako daleč, da bodo po zakonu smele samo zadruge v večjem obsegu prodajati izdelke malih obrtnikov; da se to doseže, naj že sedaj snujejo obrtniki zadrugna skladišča; občine, dežele in država naj jih pri tem podpirajo z davčnimi olajšavami itd.

Obrtni stan

1. Stan malih, samostojnih obrtnikov je po svoji zgodovini zelo zaslužen, po svojem bistvu nujno potreben za urejeno državo.
2. Sedaj ga tare kapitalizem; liberalna načela so ga razdvojila med seboj in kapitalizem tira posamezne kosce v pogin. V rešitev obrtnega stanu zahtevamo:
 - a) Samostojne, avtonomne zadruge, oživljenje z duhom vzajemnosti in medsebojne ljubezni, ki je mogoča le tedaj, če živi v njih čilo in krepko krščanska vera.

- c) Samostojne obrtne zbornice, ki naj se potegujejo za pravice in korist malih obrtnikov.
- d) Obrtna sodišča, ki naj bodo obvezna prva inštanca v zadevah malega obrta.
- e) Država mora podpirati mali obrt:
 - strogo naj nadzoruje konfekcije, kjer se z izrabljanjem ubožnih obrtnikov, ki nimajo dela, izdeluje slabo blago v neizmerno škodo obrtnemu stanu; vsak konfekcionar mora imeti vsposobljenost za svoje delo; voditi mora izkaz vseh svojih delavcev in njihovega zaslužka pod nadzorstvom zadrug, h katerim spada konfekcionalna obrt in pod nadzorom države; obrtni pomočniki, ki delajo za mojstre ali podjetnike doma, naj se odpravijo;
 - naj prepove, oziroma (glede na nekatere stvari, n.pr. sadje, sladšice ali kaj drugega) omeji krošnjarstvo;
 - stroga določila naj izda proti bazarjem, ki so prave goljufne pijavke za ljudstvo;
 - delo v jetnišnicah naj tako uredi, da ne bo na škodo malemu obrtu;
 - uveden naj pri vseh strokah najmanj skupni 36 urni nedeljski počitek; če ni mogoče vsem da ti v nedeljo počitek (n.pr. pri pekarnih, brivcih itd.) naj se počitku odloči drugih 36 ur v tednu, a tako, da bo vendar mogoče vsakemu opraviti verske dolžnosti;
 - izda naj primerne zakone glede stanovanja, da bo mogoče obrtnikom najemati zdrava in njihovem delu primerna stanovanja in polagoma si primerne manjše hiše dobivati tudi v last.
 - izpremeni naj sedanji ovađuški način poizvedovanja za dohodninski in pridobitveni davek, po katerem se iz zavisti često godi velika škoda malim obrtnikom.
- f) Na vso moč naj podpirata država in dežela domači obrt, da se ohrani in izpopolnjuje.
 - lončarjem in pečarjem naj pomaga dežela, da si ustanove zadrugo in da si morejo napraviti pečnice, v katerih bi se kurilo s pre-

Mateo Ghidoni: *Življenje revežev*, okoli leta 1680.

- mogom, ker jim predraga drva jemljejo velik del zaslužka;
- za obrt lesenih izdelkov naj se ustanovi strokovna šola v Ribnici in drugod po potrebi;
 - sitarjem in slamopletcem naj se omogoči strokoven napredek, ki bo tudi zvečal vrednost njihovih izdelkov in zaslužka;
 - v vseh ljudskih šolah naj se uvede obvezen pouk v izdelovanju domačih orodji; dežela naj na vso moč podpira vrborejo.

Delavski stan

1. Delo je dolžnost in splošno premoženje vseh zdravih ljudi; po delu je mogoče, da si človek zagotovi pravico za svoj obstanek. Pošteno in dobro delo, kakor tudi pravična cena in plača za delo ustvarja splošno blagostanje naroda.
2. Delo torej ne sme biti monopol kapitalu, pa tudi ne sme postati po kapitalističnem gospodarstvu žrtev oderuštva in izsesavanja, kot se sedaj mnogokrat godi.
3. Država je dolžna po zakonodajstvu in po upravi braniti pošteno delo; torej jo mora namenu primerno organizirati, da je obvaruje izsesavanja in oderuštva in da zagotovi vsakemu delavcu njegovemu delu primerno pravično plačo.
4. Otroško delo po tvornicah se mora popolnoma odpraviti. Odločno se mora skušati, da vsaj tisto žensko delo odpade, ki škoduje zdravju in poklicu ženske kot žene in matere ali družinskemu življenju, ali ki napravlja neopravičeno konkurenco moškemu delu.
5. Ponočno delo naj se le tistim podjetjem dovoli, pri katerih se delo ne more pretrgati iz tehničnih vzrokov. Ženskam se prepove ponočno delo.
6. Ob nedeljah in zapovedanih praznikih mora vsako delo počivati. Počitek trajaj od sobote do ponedeljka celih 36 ur. Če pa ni mogoče ob nedeljah dati počitka, naj se odloči 36 ur mej tednom v počitek, vendar tako, da ima vsako drugo nedeljo delavec prost dan.
7. Uvedi se najvišja neprestopna delavska doba; in sicer bodi pri vseh rudo- in premogokopnih in pri vseh strokah, koder se mehanično s stroji v velikem producira, vzlasti pri težkih in zdravju škodljivih delih osemurni delavski čas: pri malem obrtu, pri rokodelstvu, kupčijstvu in drugih temu podobnih strokah pa se uvedi deseturna delavska doba.
8. Ker je temelj vsemu družabnemu redu družina, zato sodimo, da je glavna naloga javne oblasti, da z zakoni in s primernim izvrševanjem zakonov v upravi v vseh obzirih varuje in pospešuje družinsko življenje.
9. Da se omogoči vsakemu državljanu doseči primerno omiko, se mora na vseh državnih učivnicah poučevati brezplačno do najvišje izobrazbe.
10. Zahtevamo, da se izvrši obvezno in za življenje zadostujoče zavarovanje za bolezen, proti nezgodam, za onemoglost in starost, kakor tudi preskrbljenje vdov in sirot; za te blagajne zahtevamo tako uredbo, da ne bo uprava požrla s svojimi stroški nepri- merno veliko dela dohodkov, kakor se sedaj velikokrat godi.
11. Delavec bodi zavarovan:
 - a) v bolezni (bolniške blagajne)
 - b) ob nezgodah (zavarovanje proti nezgodam)
 - c) v starosti (invalidni zaklad)
12. Zahtevamo zakonito varstvo za delavce, ki izvršujejo po svoji vesti in volji mandate v odborih bolniških in drugih zakonitih blagajn, in sploh v vseh javnih zastopih.
13. Zahtevamo, da se uvedi zakonita razsodišča, katera naj razsojajo razpore in prepire glede na vsprejem in odpoved dela, kakor tudi razmere plač mej delavci in delodajavci. Za sodišča naj bodo sestavljena iz delodajavskih in delavskih zastopnikov.

14. Prepove naj se "truk".
 15. Preskrbe naj se delavcem zdrava, snažna in primerna stanovanja. V ta namen naj se podpirajo v to svrhu ustanovljena društva iz državnega sklada. Dežela naj z dobrim stavbnim redom, država pa s strogimi določili gleda na zdravje v stanovanjih.
 16. Plača bodi uravnana, da more vsak delavec pošteno izhajati s svojo plačo in si od nje prihraniti kaj za starost; tudi zahtevamo, da se ustanovi najnižja plača, pod katero ne sme delodajavec nikoder plačevati delavcev. To najnižjo plačo morajo določiti po krajevnih razmerah zastopniki delodajavcev in delavcev. Vsak delavec mora imeti pravico, da napreduje pri delu in da se mu po določeni vrsti let tudi primerno zvišuje plača. Delavci morajo imeti pravico do gotovega deleža pri čistem dobičku; znesek tega deleža naj določuje poseben odbor iz delavskih in delodajavskih zastopnikov.
 17. Akordno delo naj se odpravi povsod, kjer je nevarno ali kjer ob neugodnem času vsled njega delavci nimajo zaslužka.
 18. Strogo naj se nadzoruje vsa podjetja glede za varnost življenja in zdravja. Vsak prestop v tem oziru naj se občutljivo kaznuje.
 19. Obrtnim nadzornikom naj se pridele pri nadzorovanju tudi izvedenci izmed delavcev. Za to naj jih oškoduje država.
 20. Po večjih mestih naj se uvedo občinske posredovalnice za delo. Zasebne posredovalnice naj se prepovedo. Strogo naj se kaznuje vsako izrabljanje delavcev po posredovancih.
- a) Po vseh slovenskih deželah naj se razširijo nepolitična socialna društva na verskem temelju. V vsaki večji fari bodi tako društvo. V teh družtvih naj dobivajo udje pouk po predavanjih, shodih, spisih; dobivajo naj podporo in navodila za potrebno gospodarsko organizacijo. Ta društva naj bodo mej seboj v zvezi in naj najmanj vsako leto po enkrat pošiljajo zastopnike k skupnemu posvetovanju. Vender naj bodo mej seboj slobodna. Vodijo in zedinjajo naj jih načela, ne pa kako samosilo, gospodstva in dobička željno strankarsko vodstvo. Čim najpreje naj se snidejo tudi vsa avstrijska katoliška in krščanska - socialna društva pri skupnem shodu, da se dogovore o vzajemnem postopanju.
 - b) Poleg teh nepolitičnih društev naj se v vsaki dekaniji osnuje po jedno politično društvo, katerega glavni namen bodi boj za krščansko - socialno preosnovo.
 - c) Da se dobode dovolj izobraženih mož, ki bi sodelovali pri teh družtvih, naj se po vseučiliščih in po bogoslovnica h uvedejo predavanja z krščanskega modroslovja in iz socijologije. Tudi naj razboriti možje po mestih, trgih ali po dekanijah napravljajo mej seboj slobodne zveze, se redno shajajo in se na temelju izdelanega poročila kakega uda razgovarjajo o socialnem vprašanju sploh in o potrebah svojega kraja posebej.

Organizacija

1. Skupno trpljenje delavskih stanov iz istih vzrokov zahteva tudi skupno in vzajemno delovanje - kmečkega, obrtnega in delavskega stanu.
 2. Zato je treba organizacije, ki bodo prvič splošna:
14. Posebna
 - a) kmečki stan se najboljšje pripravlja za popolno gospodarsko organizacijo z Rajffei-snovimi posojilnicami. Te naj se ustanavljajo, kjer je količ kaj mogoče. Čim se utrde, naj se takoj ožive slobodne gospodarske zadruge, kakor so opisane pod c2f.
 - b) Osnuje naj se za vse slovenske pokrajine gospodarsko društvo, ki imej po raznih krajih svoje podružnice. To gospodarsko društvo podpiraj po vseh močeh duševne in gmotne koristi kmečkega stanu in vzla-

sti skrbi, da slovenskega zemljišča ne bodo kupovali tujci in z veleposestvi ali pa z velikimi obrtnimi podjetji škodovali našemu ljudstvu.

- c) Obrtniki naj se oragnizirajo v poučnih strokovnih društvih in v zvezah, ki skušajo po možnosti vresničevati namene pod Dz.b opisanih zadrug. V konsumnih društvih, v stavbnih društvih za stanovanja, v podpornih društvih naj se vežejo z delavci.
- d) Delavci, kot najzapuščenješi stan naj se v lastnih katol. Delavskih društvih združujejo in vzgajajo. Predno pa se morajo gospodarsko organizovati, naj v taskih društvih opozarjajo vso družbo na svoje žalostno stanje in naj jo privedo do prepričanja, da jim je dolžna pomagati. Ker jim manjka kredita, zato ne morejo začeti nobenega podjetja v svojo gmotno korist, ne zavarovanja za starost, ne konsumnih, ne stavbnih društev.

Zato jim je dolžna pomagati dežela in država. Delavske težnje v tem oziru naj podpirajo z vsemi močmi vsa katoliška in krščansko-socijalna društva.

- e) Podpirajo naj se dobri časopisi in knjige. Zato naj skrbe posamna društva, da bo v vsakem večjem kraju kaka knjigarna ali vsaj zaloga poštenih časopisov in poučnih drobnih knjižic, ki naj se izdelajo vzlasti o versko-obrambnih pravnih in socijalnih vprašanjih.
- f) Pred vsem naj se oskrbe poučne knjižice, ki naj pojasnjujejo v slovenskem jeziku vse pravne določbe o delavcih, obrtnikih in kmetih v naši državi.
- g) Voli naj se stalen odbor, ki naj skuša ureničevati vse navedene točke. V svoji zalogi naj ima pravila vseh potrebnih društev, daje naj pojasnila za njihovo ustanovitev in druge stvari tičooce se krščansko-socijalne organizacije.

Martin Johann Schmidt: Vedeževalec, 1787.